

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 338.24:339.2

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЄВРОРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Калат Я.Я.

Національний інститут стратегічних досліджень, м. Київ

Поряд із новою системою загроз, яка вибудувалася на основі політичної і соціально-економічної кризи в Україні, розкрилися нові можливості для подолання їх та удосконалення сьогочасної системи забезпечення економічної безпеки, як у національному, так і регіональному масштабах. Забезпечення економічної безпеки прикордонних регіонів, крізь призму єврорегіонального співробітництва в транскордонному просторі, потребує перегляду теперішнього стану транскордонної системи шляхом визначення і аналізу основних критеріїв її оцінки. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю адаптації управління економічною безпекою регіону до нових кризових умов та використання потенційних можливостей економічного середовища в транскордонних умовах. У статті розглянуто особливості забезпечення економічної безпеки в транскордонному просторі та визначено і згруповано основні показники аналізу впливу єврорегіонального співробітництва на економічний розвиток і економічну безпеку прикордонного регіону. Також автором виокремлено найважливіші напрями впливу основних показників аналізу на різні складові економічної безпеки, що дозволяє коригувати їх відповідно до поставлених цілей розвитку прикордонного регіону.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, єврорегіональне співробітництво, економічна безпека регіону, критерії оцінки єврорегіонального співробітництва, прикордонних регіон.

UDC 338.24:339.2

CRITERIA OF ESTIMATION OF EUROREGIONAL COOPERATION IN CONTEXT OF PROVIDING OF ECONOMIC SECURITY OF BORDER REGIONS OF UKRAINE

Kalat Y.

National Institute for Strategic Studies, Kyiv

Along with a new system of threats, which formed on the basis of political and socio-economic crisis in Ukraine, new opportunities has opened up aimed at overcoming them and improving the current system of economic security ensuring both at the national and regional scale. Ensuring economic security of cross-border regions,

through the prism of Euroregional cooperation in cross-border space, requires reviewing the current state of cross-border system by identifying and analyzing the main criteria of its evaluation. Relevance of the study is justified by the need to adapt management of economic security of the region to the new crisis conditions and the use of potential capabilities of economic environment under cross-border conditions. The article has considered the peculiarities of economic security ensuring in the cross-border space, as well as identified and grouped the key indicators of analysis of the Euroregional cooperation impact on economic development and economic security of the cross-border region. The author has also singled out the most important areas of influence of the main indicators of analysis on various components of economic security, which allows adjusting them in accordance with the objectives of the cross-border region development.

Keywords: cross-border cooperation, Euroregional cooperation, economic security of the region, evaluation criteria of the Euroregional cooperation, cross-border region.

Актуальність проблеми. Європейський вектор розвитку українського суспільства зумовлює перегляд наявних механізмів та інструментів з метою ефективного застосування їх в нових реаліях. Насамперед, це актуально для прикордонних територій, коли євро регіональне співробітництво стає чинником євроінтеграційних процесів, які впливають на всі рівні розвитку регіональної економіки, а також на макрорівень економічної системи. Тоді варто розглядати його роль і як чинника, який забезпечує економічну безпеку прикордонного регіону.

В цьому контексті, удосконалення наявних та розробка нових механізмів передбачають здійснення аналізу середовища в якому вони перебувають. Проте, цьому передує визначення критеріїв на основі яких повинен здійснюватися такий аналіз. Наявні методики аналізу євро регіону через аналіз стану прикордонних територій його учасників дозволяють визначити потенціал і цілі та розробити стратегію розвитку транскордонного регіону, але не дають можливості оцінити вплив євро регіонального співробітництва на регіональний розвиток. Тому існує потреба у визначенні таких критеріїв.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженню питань транскордонного співробітництва присвячено багато праць зарубіжних (Д. Віллерса (Німеччина), Т. Коморніцкі, В. Ястржебської, Р. Кузяк-Вінера, М. Перковські (Польща), Л. Фалт'яна (Словаччина) та інших) та українських вчених (П. Беленького, В. Засадко, Н. Мікули, А. Мокія,

О. Рогової І. Студеннікова, М. Флейчук та інших). Теоретичні і прикладні аспекти аналізу транскордонного співробітництва в контексті економічної безпеки держави, і в тому числі регіону, розглядаються у працях З. Варналія, О. Власюка, В. Геєця, Н. Мікули, А. Мокія, С. Науменка, Я. Жаліла. Методики аналізу результатів функціонування транскордонного співробітництва в окремих аспектах висвітлено у дослідженнях Є. Кіш, І. Школи, Т. Терещенко, Л. Корольчук. Та незважаючи на велику кількість праць присвячену транскордонному співробітництву, залишаються не повністю визначені критерії, які дають можливість оцінити вплив та діяльність єврорегіонів, як основного суб'єкта єврорегіонального співробітництва.

Мета роботи: визначити основні критерії аналізу впливу єврорегіонального співробітництва на економічний розвиток і економічну безпеку прикордонного регіону з метою подальшої розробки механізмів удосконалення його діяльності.

Викладення основного матеріалу дослідження. Забезпечення економічної безпеки регіонів відбувається шляхом створення умов, які б гарантували стабільний економічний розвиток і конкурентоспроможність регіонів, належний рівень якості життя населення та стійке протистояння дії дестабілізуючих чинників на збалансований розвиток регіону тощо. Також відомо, що прикордонні регіони в процесі транскордонного співробітництва отримують додаткові можливості для свого соціально-економічного розвитку, що не властиво іншим регіонам. Ці можливості проявляються починаючи від здійснення міжособистісних контактів в транскордонному регіоні і до створення інституційних структур транскордонного співробітництва, а реалізуються в процесі взаємодії суб'єктів транскордонного співробітництва по різні боки кордону. Як результат, задіюються інструменти і механізми, які, окрім економічної безпеки особи, підприємства, регіону, національної безпеки держави, міжнародної безпеки, забезпечують й зовнішню безпеку ЄС у суміжних із країнами ЄС прикордонних територіях.

Зокрема, спільна зовнішня і безпекова політика ЄС є перспективним напрямком забезпечення сталого розвитку країн-членів ЄС і реакцією на зміни в системі міжнародних відносин, яка через євроінтеграційні процеси здатна сформувати ефективну систему безпеки

в Європі. Ще у Договорі про Європейський Союз 1992 року було закладено основу для створення функціонального механізму цієї політики, де в статті 3 п. 5 зазначено, що об'єднання «...сприяє забезпеченню миру, безпеки, стабільному розвитку планети... неухильному дотриманню та розвитку міжнародного права...» [1]. Зокрема, у Європейській стратегії безпеки прийнятій у 2003 році йдеться про безпеку країн ЄС через забезпечення безпеки в країнах-сусідах ЄС, тобто створення так званого «кільця добре керованих країн» або буферної зони, що б дозволяло ефективно з ними співпрацювати і перебувати у добросусідських відносинах. З однієї сторони це забезпечує безпеку країнам ЄС, а з іншої - «європейська перспектива є стратегічною ціллю і одночасно стимулом для здійснення реформ» в політичній і економічній сферах з метою зміцнення демократії у країнах-сусідах ЄС [2, с. 9]. На сьогодні основні засади зовнішньої і безпекової політики ЄС закріплені в Лісабонському договорі 2007 року, які полягають у забезпеченні миру, зміцненні міжнародної безпеки відповідно до принципів, закладених у Статуті ООН; сприянні міжнародній співпраці; поширенні та зміцненні демократії, верховенства права, поваги до прав людини та основних свобод [3].

З огляду на це, можна сказати, що прикордонні регіони отримують додатковий рівень забезпечення безпеки в рамках транскордонного співробітництва через такі механізми як, наприклад, програми добросусідства і партнерства, транскордонні угоди, єврорегіональне співробітництво тощо. Тому при аналізі стану економічної безпеки прикордонних регіонів варто враховувати вплив основних чинників, які виникають при активізації транскордонного співробітництва.

Також варто зазначити, що нині ще не сформувалася єдина доктрина, яка б описувала систему функціонування спільної безпекової політики ЄС, але в існуючих теоріях прослідковується ідея забезпечення безпеки і підвищення соціально-економічного розвитку регіонів через посилення впливу наднаціональних структур та активне багатостороннє співробітництво із різними вагомими гравцями на міжнародній арені. Так в теорії нового інституціоналізму зазначається, що саме від ефективності функціонування наднаціональних структур залежить успіх інтеграції. Тому ми припускаємо, що на регіональному рівні у прикордонних територіях наднаціональними структурами виступають

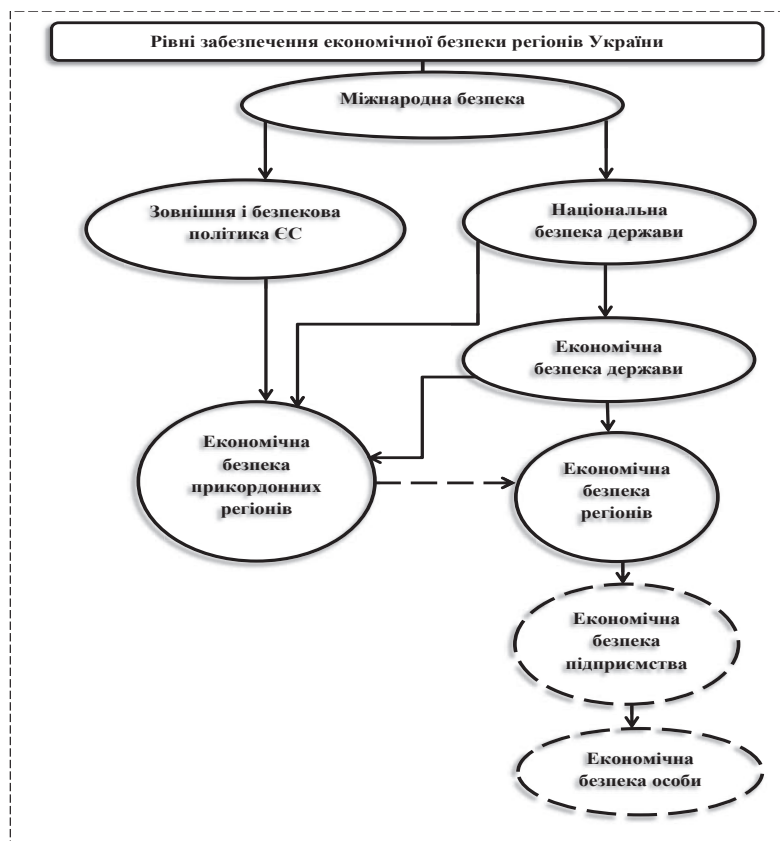
організаційні структури транскордонного співробітництва вищого ступеня інституціалізації, зокрема єврорегіони, а єврорегіональне співробітництво є саме тим чинником, який сприяє забезпеченню економічної безпеки прикордонних регіонів.

Поряд з тим, євроінтеграційний вектор розвитку України відкриває нові можливості для забезпечення економічної безпеки прикордонних регіонів, а єврорегіони виступають «містком» у системі транскордонної взаємодії. Нагадаємо, що за участі України було створено десять єврорегіонів по усьому периметру кордону, що давало змогу розвивати взаємодію в усіх напрямках. Однак, тимчасова окупація території Криму Російською Федерацією та надзвичайно складна ситуація в Донецькій та Луганській областях внаслідок військових дій, запустили зворотній процес у розвитку єврорегіонального співробітництва за участю східних областей України. Цей процес проявляється через скорочення кількості пунктів пропуску через державний кордон між Україною і Росією (із 155 до 31), посиленням умов, щодо перетину кордону (з 1 березня 2015 року російські громадяни можуть перетинати кордон тільки за наявності закордонного паспорта), відсутністю реалізованих спільних проектів між учасниками єврорегіонів тощо [4, с. 47]. В результаті, у 2014 році із десяти єврорегіонів належно функціонували тільки чотири (Буг, Карпатський єврорегіон, Нижній Дунай, Верхній Прут), якими було реалізовано близько тридцяти спільних проектів і ще заплановано реалізувати близько п'ятдесяти. Це ті єврорегіони, які були сформовані за участі української сторони і країн ЄС. Що стосується єврорегіонів, партнером, яких є прикордонні регіони РФ, то вони змушені шукати нові шляхи і механізми функціонування на основі єврорегіональної платформи.

Повертаючись до проблеми забезпечення економічної безпеки в транскордонному просторі, як складної системи (див. рис. 1), «слід пам'ятати про її системну сутність» [5, с. 36].

Розглядаючи економічну безпеку з позиції системного підходу, бачимо, що вона являється багаторівневою системою із взаємопов'язаними елементами. Кожний рівень економічної безпеки, як підсистема, є важливим компонентом цілісної системи. Всі компоненти між собою взаємопов'язані та взаємно впливають один на одного, проте не завжди є взаємообумовленими, що є наслідком недосконалого інституційно-правового забезпечення, ефективності механізмів їх

функціонування тощо. Загалом зміни на будь-якому рівні економічної безпеки можуть привести до змін на інших рівнях. Саме тому важливим є забезпечувати економічну безпеку на усіх рівнях ієрархії, враховувати кожен елемент системи економічної безпеки, який потребує захисту. Не врахування чи не приділення належної уваги певному елементові в системі може послабити систему в цілому.

Рис. 1. Рівні забезпечення економічної безпеки прикордонних регіонів України.

Розроблено автором

Підтвердженням цього є дослідження А. Сундука який зауважив, що «економічна безпека являється основним елементом національної безпеки держави, який характеризується територіальною структурою, складовими якої є, в першу чергу, адміністративно-територіальні одиниці першого порядку. Тому загальнодержавний рівень економічної безпеки визначається рівнем регіональних систем, а процес гарантування економічної безпеки держави повинен реалізовуватися на основі врахування і дотримання безпеки територіальних складових» [6, с. 5].

Проте зауважимо, що аналіз стану економічної безпеки в прикордонних регіонах із врахування її системної природи дозволяє виділити основні компоненти цієї системи і чинники впливу на неї.

Загалом, це:

- функціональна структура;
- взаємозв'язки між елементами системи;
- внутрішні та зовнішні фактори впливу.

При економічному аналізі всі ці компоненти можна описати через систему кількісних і якісних показників та індикаторів, які реалізують сутність економічної безпеки.

Система показників-індикаторів економічної безпеки держави, а в нашому випадку – регіонів, дає змогу оцінити економічний стан регіональної системи крізь призму найважливіших процесів та визначити загрози цій системі в конкретний визначений момент. Попередньо потрібно визначити критерії на основі яких формується ця система показників економічної безпеки регіонів.

Зазвичай критеріальна ознака безпеки виражає оцінку [5, с. 31]: природно-ресурсного потенціалу; рівня ефективності застосування факторів виробництва і порівняння з відповідним рівнем в найбільш розвинутих країнах та з рівнем, при якому зовнішні і внутрішні загрози мають найменший вплив; конкурентоспроможності економіки; рівня якості життя населення; суверенітету, незалежності і можливості протистояння зовнішнім загрозам тощо. Тоді система показників економічної безпеки може виражатися через економічні, демографічні та природо-ресурсні показники, а також показники економічного зростання, якості життя населення, науково-технічного потенціалу країни тощо. При глибшому та детальнішому аналізі застосовують аналітичні показники для визначення економічного потенціалу регіону та показники оцінки рівня соціально-економічного розвитку. Крім того, для визначення рівня економічної безпеки, впливу певних чинників та потенційних загроз важливе значення мають граничні показники, дотримання яких сприяє «нормальному ходові розвитку різних елементів відтворення, призводить до формування негативних, руйнівних тенденцій у сфері економічної безпеки» [7].

Однак, визначення євро регіонального співробітництва фактором, який забезпечує безпеку в прикордонному регіоні, відбувається шляхом аналізу основних показників, які характеризують його вплив на стан соціально-економічного розвитку регіону, що в свою чергу відображається на рівні економічної безпеки. І хоча основний вплив на

розвиток регіону здійснює стан національної економіки в цілому, проте кожному регіону властиві свої специфічні характеристики, які створюють передумови для економічного зростання.

Зокрема, про те що «оцінка транскордонного співробітництва може бути здійсненна лише опосередкованим шляхом» [8, с. 199] говорить Н. Мікула. А також зазначає, що непрямі методи оцінки можуть бути використані шляхом аналізу показників прикордонної торгівлі, обсягів фінансової підтримки із структурних фондів ЄС, зовнішньої торгівлі, інвестиційної діяльності, а також оцінки якості життя населення прикордонних територій і їх темпів зростання у порівнянні з середніми показниками по країні чи іншими регіонами [9, с. 20].

Наприклад, С. Науменко розглядає вплив транскордонного співробітництва на економічну безпеку через такі його компоненти, як: зовнішня торгівля, інвестиційна діяльність та реалізація спільних проектів [10, с. 12]. Проте, для аналізу єврорегіонального співробітництва цього недостатньо, так як висвітлюється тільки одна із його сторін.

На нашу думку, найкраще відображають властивості єврорегіонів ті показники-індикатори, які найкраще відтворюють властивості єврорегіонів. Також ми керувалися досвідом дослідження ефективності діяльності єврорегіонів сусідньої держави - Польщі.

Тому на основі вище викладено та враховуючи властивості функціонування єврорегіонів і міжнародний досвід аналізу, особливо Польщі, було виділено такі групи показників [11, 12,5]:

I. Показник стимулювання економічного розвитку прикордонних територій в транскордонному просторі:

- кількість залучених коштів в рамках єврорегіонального співробітництва, млн. євро;
- кількість програм фінансової допомоги від ЄС, в яких задіяні єврорегіони за участі України;
- кількість інститутів, які беруть активну участь в єврорегіональній співпраці;

II. Показник формування громадського суспільства:

- кількість ГО на 1000 осіб;
- частка транскордонних проектів реалізованих громадськими організаціями, %;
- кількість малих підприємств на 10000 осіб;
- кількість укладених угод з територіальними громадами суміжних територій.

III. Показник ефективної організації транскордонних ринків товарами і послугами:

- організації прикордонної торгівлі;
- наявні транскордонні ринки зайнятості;
- спільні об'єкти інфраструктури;

IV. Показники доступності кордону.

- кількість виданих віз;
- кількість виданих карт громадянина іншої країни (КГІК) [13, с. 82];
- протяжність кордону, км;
- кількість пунктів пропуску;
- коефіцієнт міграційного приросту/скорочення населення.

V. Показники взаємодії прикордонних територій сусідніх країн, які є учасниками єврорегіонального співробітництва.

- кількість створених спільних підприємств в рамках єврорегіону;
- кількість спільних продуктів (стратегій розвитку, транскордонних інституцій);

- кількість спільно проведених заходів;
- кількість спільних мереж;

VI. Показники рівня життя населення:

- ВРП на особу, євро;
- середньомісячна зарплата, євро;
- середній рівень пенсій, євро;
- рівень безробіття, %;
- частка середньомісячних витрат на купівлю продуктів харчування на одну особу у загальній структурі витрат на споживчі товари і послуги, євро;

- середня площа житла на одного мешканця, кв. м.

Таким чином нами було сформовано систему, яка налічує шість груп показників, із врахуванням основних аспектів транскордонних регіонів. На основі цих показників можна розрахувати індекс впливу на забезпечення економічної безпеки прикордонних регіонів.

Так, до першої групи увійшли індикатори, які формують показник рівня стимулювання економічного розвитку прикордонних регіонів в процесі єврорегіональної співпраці. Насамперед, ця група показників ідентифікує вплив єврорегіонального співробітництва на фінансову безпеку регіону, тим самим підвищуючи економічну безпеку. Зауважимо, що

єврорегіональне співробітництво здійснює вплив не тільки на одну складову економічної безпеки, наприклад, фінансову, а забезпечує і соціальну, зовнішньоекономічну, енергетичну, інформаційну безпеки тощо.

З іншої сторони, в розвиненому громадському суспільстві є три сектори в яких задіяні люди і інституції: першим є виробництво, торгівля, послуги; другим – управління, прийняття рішень і адміністрування на будь-якому рівні національної господарської системи; третій – діяльність «третього сектору» або ж громадських організацій (ГО). І якщо перші два сектори не прийнято виділяти, то про «третій сектор» говорять вже тоді, коли ГО усвідомлюють, що їх діяльність повинна бути спрямована на реалізацію спільної місії – покращення якості життя населення [14 с. 65].

Отже, другим показником є формування громадського суспільства, який визначає вплив єврорегіонального співробітництва на соціальну, інформаційну та зовнішньоекономічну безпеку. А такі ознаки, як: формування приватного сектору, який є основою функціонування ринкової економіки; розвиток малого підприємництва; функціонування незалежних громадських інститутів (ГО) - є основними ознаками формування громадського суспільства не тільки регіону, але й держави в цілому.

Наступним є показник ефективної організації транскордонних ринків товарами і послугами, який показує вплив єврорегіонального співробітництва на формування системи транскордонних ринків, що є однією із складових забезпечення зовнішньоекономічної, фінансової, продовольчої, сировино-ресурсної та енергетичної безпеки.

Для активізації транскордонного співробітництва важливим є розвиток комунікаційної прикордонної інфраструктури, тобто «сукупність інституцій, які забезпечують інтегруючу функцію кордону» [15, с. 157]. Згідно європейських стандартів відстань між пунктами пропуску не повинна перевищувати 20-27 км. Однак, показник доступності кордону показує не тільки рівень інфраструктурного забезпечення доступу до кордону, але й визначає вплив дозвільних документів на транскордонну взаємодію. Ми вважаємо, що при розрахунку економічної безпеки регіонів потрібно враховувати вплив КГІК (дозволи місцевого прикордонного руху, карти поляка, посвідчення угорця, посвідчення закордонного українця та інші) на фінансову, особливо бюджетну, зовнішньоекономічну, виробничу та соціальну безпеку, так як витрати в межах місцевого прикордонного руху складають значну частку, але фактично не внесені до зовнішньоекономічної діяльності України і тим самим не враховується їх вплив на економічну безпеку регіонів.

Важливою є група показників взаємодії прикордонних територій сусідніх країн, які є учасниками єврорегіонального співробітництва, що дозволяє оцінити ефективність і стан єврорегіонального співробітництва. Насамперед, ці індикатори визначають вплив на зовнішньоекономічну безпеку прикордонних регіонів, а вже потім на інші складові економічної безпеки регіону.

Остання група показників якості життя населення визначає стан добробуту та ступень задоволення населення необхідними матеріальними і життєвими благами. Якість і рівень життя населення безпосередньо впливає на забезпечення соціальної безпеки і навпаки. Так як рівень життя населення коливається, насамперед, від зміни стану економіки в країні, то можна вважати, що економічна ситуація є основним фактором, який приводить до таких змін. Однак, єврорегіональне співробітництво може бути стабілізуючим фактором в прикордонних територіях, який зменшує амплітуду цих коливань. Це можна пояснити тим, що, наприклад, функціонування організованої прикордонної торгівлі та розвиток малого підприємництва приводить до самозайнятості населення, в результаті чого забезпечуються домогосподарства доходами, що покращує їх купівельну спроможність і тим самим забезпечується рівень і якість життя населення.

Висновки. В основу психології бізнесу закладено, що «будь-який недолік можна перетворити на перевагу». Так і для прикордонних територій – віддаленість від центру вбачає близькість до кордону, а розвиток єврорегіонального співробітництва створює додаткові можливості для економічного розвитку і забезпечення економічної безпеки. А такі чинники, як стимулювання економічного розвитку прикордонних територій в транскордонному просторі; формування громадського суспільства; ефективність організації транскордонних ринків товарами і послугами; доступність кордону; взаємодія прикордонних територій сусідніх країн, які є учасниками єврорегіонального співробітництва, рівня життя населення - визначають вплив єврорегіонального співробітництва на прикордонні території.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Договор о Европейском Союзе (Маастрихт, 7 февраля 1992 года) (текст с изменениями и дополнениями от 13 декабря 2007 года). Електронний ресурс] // Верховна Рада. Офіційний сайт. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_029

2. A Secure Europe in a Better World. European Security Strategy. 2003 – Available at: <http://www.eeas.europa.eu/csdp/about-csdp/european-security-strategy/>; <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIRU.pdf>
3. Спільна зовнішня та безпекова політика. [Електронний ресурс] // Представництво Європейського Союзу в Україні. Офіційний сайт. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/key_eu_policies/common_foreign_security_policy/index_uk.htm
4. Економіка регіонів у 2015 році: нові реалії і можливості в умовах започаткованих реформ – К.: НІСД, 2015. – 92 с.
5. Геєць В.М. Модельовання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / В.М. Геєць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк та інші. – Х.: ВД «Інжек», 2006. – 240 с.
6. Сундук Анатолій Миколайович. Економічна безпека України в регіональному вимірі: Дис. канд. екон. наук: 08.10.01 / НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України. — К., 2006. — 205 арк. : табл., рис.
7. Економічна безпека: навч. посіб. / О. Є. Користін, О. І. Барановський, Л. В. Герасименко та ін.; за ред. О. М. Джужі. — К.: Алерта; КНТ ; Центр учбової літератури, 2010. — 368 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1584072021588/ekonomika/ekonomichna_bezpeka
8. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: Монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2004. – 395 с.
9. Мікула Н.А. Транскордонне співробітництво в умовах інтеграційних процесів України: Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.10.01 / Н.А. Мікула ; НАН України. Ін-т регіон. дослідж. — Л., 2005. — 40 с.: рис., табл. — укр.
10. Розвиток транскордонного співробітництва в системі забезпечення економічної безпеки України. автореф. дис., канд. екон. наук: спец. 21.04.01 / Сергій Васильович Науменко . – Львів : Б.в., 2007 . – 21 с.
11. Мікула Н. Єврорегіони: досвід та перспективи. – Львів: ІРД НАН України, 2003. – 222 с.
12. Рогова О.В. Модельовання результативності єврорегіонального співробітництва задля коригування темпів економічного зростання // Ефективна економіка. № 3, 2013 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1897&p=1>
13. Механізми формування регіональних пріоритетів розвитку. – К.: НІСД, 2013. – 88 с.
14. Współpraca transgraniczna. Aspekty prawno ekonomiczne. / pod red. nauk. dr. hab. Macieja Perkowskiego. – Białystok: Fundacja Prawo i Partnerstwo, 2010. – 223 s.
15. Беленький П.Ю., Мікула Н.А., Матвеев Є.Е. Конкурентність на транскордонних ринках. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2005. – 214 с.